

Др Зоран Тодоровић
Министарство унутрашњих послова
Републике Србије
ПУ Шабац
zorantodorovic2609@gmail.com

UDK 32(470)
323.(470)
Прегледни научни рад
Примљен: 1. 10. 2015.
Одобен: 15. 11. 2015.

НОВА – СТАРА РУСИЈА: БЕЗБЕДНОСНИ ДИСКУРС

АПСТРАКТ: Да ли се променила Русија или и данас негује хегемонизам, и да ли нова руска економија, заснована на енергетици, подржава нову хегемонију? Које безбедносне изазове Русија данас намеће својим суседима, Европи и међународним односима, и да ли је руско међународно понашање идентично њеним старим империјалним наравима. Има ли изгледа да се Русија трансформише изнутра, у правцу развоја сопствене мегатериторије како би суседи престали да страхују за своју независност и безбедност? Да ли данашње руско понашање долази од поновног „откривања“ положаја у језгру хегемоније или је оно само производ воље једне гарнитуре властодржаца из Кремља: оба исходишта имају политичко-социјалне предиспозиције у неразвијеном руском друштву, још увек заробљеном у старим формама деспотизма и неслободе. Та питања као део комплекса безбедносних дилема пред којима се данас налази Русија и свет око ње – делимично су осветљена у овом раду.

Кључне речи: *Хегемонија, царизам, империјално наслеђе, Евроазија, енергетска безбедност.*

Увод

Да ли је Русија пропустила прилику коју је задобила 1991. године да након седамдесет година комунистичког тоталитаризма направи историјску прекретницу на плану своје спољне и унутрашње политике: ослободи се вишевековне царистичке парадигме због које нису имали мира суседни народи, а да на унутрашњем политичко-економском плану крене ка искренијем либералном курсу и одбаци деспотизам? Та питања су актуелизирана након поновног отвореног испољавања руског империјализма на западним границама, али су постављана и током прошлих двадесетак година, но више у односу на јачање аутократске владавине.¹

Распадом СССР-а Русија је остала на ветрометини спољне политике: неспособна да у првом тренутку схвати шта се десило са великом и моћном државом-силом и хегемоном комунистичког света. Централна јединица СССР-а се нашла пред тешком одлуком – куда и како даље: самостално или у савезу са бившим републикама, али овога пута у лабавим савезима, и то са онима који то буду хтели (или на то буду приморани). Слика тог времена је потпунија ако се погледа шта је предузела већина бивших совјетских република: страхујући од руске хегемоније похитале су ка стварању сопствених државних јединица или са њиховом обновом, првенствено уз помоћ Запада. То је посебно одликовало балтичке земље (Литванију, Летонију и Естонију), које су због ранијег искуства са руском хегемонијом одмах потражиле и добиле помоћ

---

¹ О расправи у вези са овим питањима упућујемо на неколико аналитичких текстова приказаних у Зборнику радова *Русија у игри*, датих у часопису *Лимес*, бр. 1/2005. Видети: Владимир Кагански, *Да ли Русија још постоји*; Дмитриј Сабов, *Демократија? Не, хвала!*; Виктор Переведенцев, *Много алкохола мало Руса*; Ђулијето Кијеза, *Зашто Путин не може да успе*; Михајло Михајлов, *Србија призива „мрачњачку“ Русију*; Адријано Рокучи, *Империја и демократија – могућ спој?*

западних сила за одбрану своје крхке самосталности. Запад их је подржао и примио у своје политичко-економске клубове, свесно прешавши преко политичко-економских и институционалних недостатака тих држава. И друге земље бившег СССР-а кренуле су истим путем, са више или мање успеха: због особеног историјског, националног и верског супстрата тих друштава већина њих се у почетку стварања државе није отворено окренула Западу, али су увиделе да је то ипак неопходно с обзиром на традиционални хегемонизам Русије и отворене акције против њихове независности.

Након 1991. године Русија је била у политичком, економском и социјалном хаосу, са нуклеарним арсеналом без поузданог контролног механизма. Идеолошка елита је била дезоријентисана и лутала је од „евроазијанизма“ и идеје о аутохтоности руске културно-историјске улоге па до мисли о неизбежности културног сусрета и мешања са западном културом, осврћући се на модернизаторски владалачки образац Петра Великог, који је још давно Русију приближио Европи. Међутим, убрзо је уочен стварни правац руске спољне политике, који се манифестовао кроз њено инсистирање на међународној сцени да је она наследница војно-политичке моћи Совјетског Савеза, што је у том периоду представљало нереално и нарцисоидно гледање на сопствену моћ. Реално, Русија је тада на сваком плану представљала непоуздану регионалну силу и као таква није узимана за равноправног члана великих сила. Пре свега су САД инсистирале на томе да Русија схвати своје проблеме, најпре у погледу вишедеценијског неодрживог економског концепта у којем је и генерисана дубока криза СССР-а и урушила га изнутра.²

---

² Овде се вреди сетити Џорџа Фроста Кенана (George Frost Kennan) и његове дубоке анализе социјално-економских и политичких узрока који су неминовно водили до краха СССР-а, приказане 1947. године у: *Извори совјетског понашања*. Неке предиспозиције за данашње

За САД, Русија је и 1990-их била неопходан спољно-политички партнер, који је условљаван тиме да изврши суштинске промене у погледу демократизације, економске либерализације, грађења и јачања институција итд. То је, према важећем западном мишљењу, био пут ка руском одустајању од царистичке политике и туторства које је вековима наметано народима у окружењу. Партнерство се тражило због потенцијалне руске моћи да држи под контролом блиски Иран и друге муслиманске и несловенске земље у Евроазији. Међутим, јаке руске идеолошке струје нису се слагале са улогом коју је Запад наменио Русији што се видело и у њеним конкретним поступцима, пре свега у њеној улози у Савезу Независних Држава, где је покушавала да наметне своју водећу улогу. У септембру 1995. Јељцин је и јавно објаснио политику Русије према ЗНД, рекавши да је главни циљ руске политике да учврсти Русију као водећу силу у стварању новог система политичких и економских односа на територији постсовјетског простора.³

Осим дипломатских активности, Запад и САД су на плану подршке консолидацији Русије, али и њених бивших република, од 1991. до 2000. уложили велика финансијска средства у њихове привреде преусмеравајући своје економске активности преко тог дела Евроазије. Заблуда је да је Запад у том

арогантно понашање Русије према суседима су остале исте, само овога пута потпомогнуте петродоларима, а онда и војном силом. О *Изворима совјетског понашања* видети: Gaddis, John Lewis, 2011 (*George F. Kennan: An American Life*, New York: Penguin press). Гедис је историчар са Универзитета Јејл и то његово дело је биографија Џорџа Фроста Кенана.

³ У документу који је тада изнет пред јавност јасно су конкретизоване мере ка успостављању руског утицаја на том простору: тражена је гаранција за пријем руског РТВ програма и растурање руске штампе на територији ЗНД, као и то да Русија треба да образује и обучава националне кадрове држава чланица који ће политички и административно водити Заједницу. Детаљније: Бжежински, З. (2001: 103). *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица – „Романов“, Бања Лука.

периоду радио на дестабилизацији Русије: Русија је већ била слаба и Западу није била потребна још једна велика земља са нејаком економијом, slabим институцијама, аутократским поретком, посебно са таквом геостратешком позицијом. Европа и САД су тражили поузданог партнера из више разлога. Русија је имала потенцијал да постане регионална политичка и безбедносна сила са значајним утицајем на очување стабилности историјски нестабилног региона. Историја етничких сукоба данас је значајна опомена великим силама с обзиром на то да односи у „евроазијском казану“ утичу на њихову енергетску стабилност. То значи да би Русија могла задобити улогу силе која зауздава националне и верске анимозитете тог региона који, с времена на време, дестабилизују економске и енергетске диспозиције западноевропских земаља. Даље, ако би се Русија као земља са огромним људским и енергетским потенцијалима изградила у модерну грађанску демократију и економски просперитетну привреду могла би постати изузетан политички и економски партнер Запада. Тај однос би био обостран јер и једни и други имају шта да понуде партнеру.

Међутим, Русија је до 2004. године лутала у погледу оријентације своје спољне и унутрашње политике, у крајњем – са успостављањем слободе. У том периоду истакло се неколико одлика руског друштва и државе, које и данас чине препреку за искорак ка модерним друштвима.

Најпре, Русија је од 1991. године до данас учинила своју економију потпуно зависном од енергетског сектора јер ништа не функционише ако не функционише тржиште нафте и гаса: Русија има енергетске гиганте и друге привредне патуљке.⁴ Европа и САД су деведесетих година у погледу руске

---

⁴ Економским стручњацима, али и политичарима, јасан је тај руски проблем, али без озбиљнијег настојања да се држава анимира на стварању амбијента за развој других привредних сектора. Подсетимо да је Дмитриј Медведев, за време свог председничког мандата, 2010. годи-

економије и економија новостворених постсовјетских држава сматрали да би план о економској консолидацији могао дати резултате какве је дао Маршалов план у Западној Европи након Другог светског рата. То се убрзо показало нереалним јер су за његово успешно спровођење биле потребне друштвене претпоставке: изграђен систем тржишне економије са демократском традицијом, дакле елементи који су били потпуно непознати Русији и њеним совјетским републикама у претходном периоду.

Русија је, поред тога, веома мало учинила на пољу изградње демократије и стварању услова за слободу и поштовање људских права. Истина, у Русији се спроводе избори, али они имају озбиљну мањкавост: нису компетитивни, што значи да опозиција нема изгледа да победи политичку опцију која влада, што је озбиљан знак недемократичности. Русија је у том периоду учинила низ спољнополитичких преступа у погледу даљег неговања империјалног наслеђа и туторисања суседа. Стални и отворени притисци на владе нових суседних држава, бивших република СССР-а, чак отворено мешање у њихов избор да буду независне од туторства Русије, честе војне интервенције на њиховој територији, задржавање војних арсе-

---

не истицао то у једном свом експозеу као озбиљан недостатак руске привреде, указујући и на чињеницу да ће једнога дана пресахнути извори фосилних енергија којима располаже Русија. Поводом тога, Медведев је 2010. посетио „Силиконску долину“ у Калифорнији, тражећи информатичке технолошке партнере за руску ИТ индустрију. На том путовању није се прославио код менаџера великих америчких ИТ гиганата јер су неки одбили и да се сретну с њим. Чувена је опаска Сергеја Брина, једног од оснивача „Гугла“, чији су родитељи 1960-их година побегли из СССР-а у САД, да не жели да се сретне са човеком који је председник државе где „десетак бандита господари енергетским богатством света“. Брин је одраније био познат по оштрим критикама Русије и њеног политичког вођства; познате су његове квалификације: „Русија је огрезла у корупцији“, „Нигерија под снегом“, „Разбојничка дружина контролише светске испоруке енергената“ и друге. Видети: *Блиц*, 24. јун 2010.

нала на територији нових држава, чине Русију државом пред којом треба имати резерве у погледу њене спољнополитичке оријентације. Од 1991. међународна заједница је у том погледу Русији често гледала кроз прсте не присиљавајући је да поштује правила међународних односа, иако су се владе нових независних држава у руском окружењу често жалиле на руско понашање.⁵

Значајна одлика руског друштва у протеклом периоду је енормни пад броја становника Руске Федерације, у којој годишње умире око 900.000 становника. По попису из 2002. године Русија је имала 145 милиона становника и према проценама руских демографа 2026. године ће имати око 121 милион становника, а почетком 2051. године 93.200.000 становника.⁶ Демографско-социјални проблем је одавно присутан у Русији и потиче од социјалног раслојавања, сиромаштва највећег дела становништва због одсуства праведније редистрибуције националног богатства, које је нагомилано код неколико десетина појединаца и, наравно, Руске православне цркве. Тај однос је посебно занимљив: богатство појединаца који су се обогатили уз дозволу државе и предстаљају њен економски (и политички) мотор, с једне стране, и богатства православне

---

⁵ Године 2009, поводом обележавања две деценије од „Плишане револуције“ у Прагу, Збигњев Брежински је рекао да би источноевропљани морали да престану да се понашају као дечица и да би требало да почну самостално да решавају своје проблеме и да престану стално да се жале Сједињеним Америчким Државама на агресивност Русије према њима. Видети: Бжежински, З., Доминација Запада у свету се завршава, *Prague Daily Monitor*, 19. новембар 2009.

⁶ Видети: Переведенцев, В., *Много алкохола мало Руса*, Лимес плус, 2005. Аутор је податке преузео из монографије *Демографски процеси у Русији 21. века*, Москва, 2002, стр. 149, угледних руских демографа А. Антонова, В. Медкова и В. Архангелског. Аутор је користио и податке о узроку велике смртности и кратком животном веку руског становништва из студије професора А. Немцова *Алкохолизам и смртност у Русији од 1980. до 1990.* (Москва, 2001).

цркве и несекуларност руског друштва, с друге стране. Таква спрега даје крут политички легитимитет властодршцима у Кремљу кроз међусобну подршку и одобравање политичких и економских поступака.

Шта се десило са Русијом од 2004. до данас?

У међувремену, Русија је стасавала у енергетског цина у патуљастој економији, без назнака да се у политичком погледу трансформисала у модерну државу. У почетку своје владавине Путин је испољавао аспирације ка либералној демократији али се касније све више удаљавао од ње сматрајући је као некомплементарну руској политичкој традицији. Сужавање простора демократији, грађанском друштву и либерализму спровођено је кроз борбу против тероризма, посебно од 2004. године у којој су Русију потресла четири терористичка напада: два авионска атентата, експлозија у московском метроу и узимање талача у Беслану. Руски грађани су са сваким новим атентатом све спремније одобравали властима „беспоштедну борбу са терористима“, све мање се преиспитујући одакле и због чега долазе напади, и да ли их инспирише сама Русија својом хегемонистичком политиком. При томе су грађани Русије пристали на ограничење грађанских слобода и крхко грађанско друштво учинили нефункционалним. Према истраживањима јавног мњења, данас за око 80% Руса демократија не значи ништа, мисле да је непотребна и да не знају шта би с њом. Томе је допринео и деценијски напор Кремља да изврши потпуну централизацију власти: да се мегагеографски простор стави под контролу административног апарата директно подређеног властима у Кремљу, који поставља губернаторе без споровођења политичких избора. На идеолошком пољу Русија се заоденула евроазијанизмом, одраније присутном у руским интелектуалним круговима

који јој одричу европску будућност, како је писао руски емигрант, принц Трубецкој почетком 20. века: „... комунизам је у ствари био продужена варијанта европеизма која је растакала духовне темеље и националну особеност руског живота, пропагирајући материјалистички поглед на свет који је владао у Европи и Америци... Наш задатак јесте да створимо потпуно нову културу, нашу властиту културу која неће личити на европску цивилизацију, да учинимо да Русија престане да буде изопачени израз европске цивилизације, да она опет постане своја: Русија-Евроазија, свесни наследник и носилац великог наслеђа Џингиса Кана“ (Трубецкој, 1991: 68). Иако животна реалност те идеје данас скоро да није могућа, она се ипак експлоатише у Путиновој Русији са највиших политичких позиција. На сцени је отворена пропаганда против западних вредности, коју припрема и спроводи држава која организује и контрадемонстрације против оних који на јавним скуповима заговарају демократију и слободу; под окриљем државе организују се омладински полумилитарни кампови у Москви и око већих градова са задатком да учествују у разбијању прозападних демонстрација⁷; држава је отворено умешана у сузбијање критичког мишљења појединаца и група, који износе своје незадовољство владином унутрашњом и спољном политиком итд. Руска опозиција и лидери цивилног друштва су све тиши, њихова улога је маргинализована путем „велике борбе против тероризма“: у медијима и судским процесима оптужују се за директне непријатеље руског друштва и силу која делује изнутра. Либерална интелигенција се ретко огла-

---

⁷ Путин посећује такве кампове младих Руса и у говорима истиче особеност руске културе, што је потпуно легитимно, али истовремено негира потребу за конзумирањем западних вредности. Парадоксално, на таквим скуповима он на руци носи скупочени сат произведен у Швајцарској и међу младим Русима седи одевен у скупо одело западњачког кроја, где га довозе блиндираним аутомобилом произведеним на Западу. Упечатљиве су Путинове посете кампу Селигер.

шава пред агресивном националистичком пропагандом какву спроводе руски десничари попут Александра Дугина који представља званичног геополитичког мислиоца Кремља⁸.

На плану спољне политике Русија је оживела хегемонизам. Он је сада отворен према суседним државама у којима живи руска мањина, а прикривен тамо где нема Руса. У последњој деценији она је извршила неколико отворених војних акција према суседима, нарушивши њихов територијални интегритет и политички суверенитет који и није био потпун с обзиром на отворено руско мешање у њихове унутрашње политике. Позивајући се на заштиту руских етничких група у суседним државама, она настоји да задржи контролу над енергетским областима у своме суседству: Каспијској области, области северног и јужног Кавказа, Балтичкој и Црноморској области. Таква „стратегија у суседству“ спроводи се старим и новим средствима: од 14 бивших совјетских република које су данас (не)зависне државе у њих девет се и сада налазе руске војне базе и оперативни војни арсенали (Молдавија, Украјина, Белорусија, Јерменија, Грузија, Азербејџан, Тацикистан, Киргистан и Казахстан); осам бивших република је енергетски

---

⁸ Дугин у својој књизи *Апсолутна домовина* (1999), која данас представља библију православног радикализма и десничарских покрета у Русији и Србији, позива на радикалну револуцију у којој треба да се уништи неправедни друштвени систем и материјални свет на земљи који потиче из западне цивилизације. Према Дугину, ускоро ће започети сукоб „људи земље“ (евроазијски геополитички комплекс) и „људи мора“ (САД, Велика Британија, Јапан), који ће се завршити победом „земљана“ и биолошким истребљењем ових других. Дугин је политички саветник Владимира Путина са великим утицајем, па га многи називају „Путинов Распућин“. Друге Дугинове књиге, *Конзервативна револуција* (1994), *Мистерије Евроазије* (1996), *Руска ствар* (2001), *Евроазијски пут* (2002), *Друштвене науке за грађане Нове Русије* (2007), *Геополитика* (2011), такође су контроверзне: потпирују национализам и агресивну политику Русије према суседима, у неким се одобравају оштре мере власти против опозиције, промовише диктатура као облик политичке владавине итд.

зависно од Руске Федерације (Естонија, Литванија, Летонија, Молдавија, Украјина, Јерменија, Грузија и Азербејџан), док у 11 држава послују руска нафтна и гасна предузећа, која под контролом имају експлоатацију и транспорт енергије из тих држава (Естонија, Литванија, Летонија, Молдавија, Украјина, Белорусија, Јерменија, Грузија, Туркменистан, Узбекистан и Казахстан).⁹ Енергетска економија у служби геополитике је базирана на државним енергетским гигантима које Кремљ директно контролише, али и на енергетским гигантима у приватном власништву, који су само привидно независни од државне власти, што се видело у случају „Јукоса“ Михаила Ходорковског. Са првим знацима консолидације и ојачања економије Русија је показала старе назоре о спољној политици, који су у прошлим временима ишли ка измени спољних граница на рачун суседа.¹⁰ О старим и новим начелима руске спољне политике италијански истраживач и публициста Стефано Латини (Stefano Latini) далековидо каже: „Да би се разумеле главне линије руске спољне политике, која је само наизглед непредвидљива, и да би се откриле доминантне сложене геополитичке визије које је Кремљ разрадио последњих година, потребно је имати снажну имагинацију. Посебно ако је реч о некоме ко је, као ми Европљани, на пример, више

⁹ Подаци преузети из текста Стефана Латинија (Stefano Latini, 2005: 100) Збогом Лењину: Империја поново креће од економије, *Лимес*, бр. 1/2005; његов извор је руско Министарство одбране, а подаци су објављени у: *The Economist*, доступно на Eurasianet.org.

¹⁰ О старим принципима и реалним акцијама руске хегемонистичке политике у 19. и 20. веку код нас је доста отворено и надахнуто говорио и писао Триша Кацлеровић почетком 20. века, додуше са позиција ватреног антиимперијалисте. Видети: Кацлеровић, Т. (1903), Русија – фактор нестабилности на Балкану (говор који је одржао 22. децембра 1902. године у Крагујевцу поводом доласка грофа Лансдорфа, руског министра спољних послова у Србију; објављено у: *Руска политика и српска омладина*, Београд, 1903; доступно на интернет сајту www.e-novine.com/5iav/61886, посећен 24. септембра 2014. у 21.22^h.

од пола века живео у умирујућој заблуди да су националне границе непроменљиве. У стварности, довољно је погледати ка Истоку па да се догма о недодирљивости државних граница доведе у питање и прихвати мање умирујућа категорија променљивости државних граница... Путинова Русија је срце такве транзиције и, можда, кључ за овладавање тим процесом, под условом да имамо храбрости да редефинишемо географски простор који окружује Москву у виду двоструког *limesa* који се, попут клацкалице, данас подудара са *limes*-ом Руске Федерације, да би можда већ сутра досезао до ивице старе гвоздене завесе Совјетског Савеза или следећег дана учинио хиљадугодишњи корак уназад. Руска геополитика заслужује да буде одмерена управо у контексту такве нестабилне осцилаторне картографије, или у светлу вечите неразрешене алтернатије између неоцарске амбиције, која гура Кремљ преко граница актуелне младе Федерације...“ (Stefano Latini, 2004: 98).

Руске политичке и културне елите имају „наталожено“ предубеђење да је улога Русије у Евроазији цивилизаторска у односу на инфериорне културне ентитете, посебно у односу на своје непосредно окружење. Тако се сматра да Русија има културну мисију која може да оправда и њене територијалне претензије и вишевековни хегемонизам који је и данас свеprisutan и очигледан. У расправама које су се појавиле на Западу након распада СССР-а о томе какву геополитичку стратегију заузети према Евроазији – многи су тврдили да треба уложити дуготрајне напоре да се изврши морална трансформација руске спољне политике како би она коначно уважила правила међународних односа. Међународни напори на том плану су кратко време били реални све док се Русија није донекле консолидовала, а њене политичке вође схватиле да им геостратешки положај „језгра Евроазије“ даје стални потенцијал за хегемонију без великог ризика. Експанзионистичке ставове

руских политичких и културних елита појачава и одсуство демократске традиције у руском друштву, због чега су ригидне на појаву демократских друштава на њеним границама. Осим тога, руски политички лидери немају демократско искуство па су изгледи да се придобију за искрене напоре у изградњи слободног и демократског друштва веома мали.¹¹ Рецимо да су се Сједињене Америчке Државе деведесетих година прошлог века ослањале на непоуздане процене личности руских лидера у погледу њихових демократских опредељења. Томе је придаван велики значај при пројектовању америчке спољне политике јер се веровало да се на њих може утицати како би приступили реформи Русије у правцу унутрашњег развоја сопствене мегатериторије, чиме би се избегао страх суседа на спољним границама и створила природна потреба за партнерством са великим суседом. Показало се да то није довољно за далекосежнију геополитичку стратегију према Русији: ма колико се Запад „улагивао“ руским лидерима, они кад-тад схвате да владају језгром Евроазије, које Русију чини хегемомом и без њене воље. Но положај хегемона може и да завара: неопходно је зрачити моћ и из других аспеката геополитике – економије, технологије, културе, а данас и из унутрашњег демократског политичког кредибилитета, који је у руском случају проблематичан. Показује се да Русији недостају управо ти аспекти стварне моћи јер се све више суочава са изазовима који долазе из сопственог бића. То би тре-

---

¹¹ Ставови Дмитрија Медведева које је износио у сусретима са западним лидерима, посебно са Бараком Обамом, имали су демократске црте, што је истицано као битна карактеристика његовог приступа унутрашњој и спољној политици Руске Федерације. То се потенцирало и као значајна разлика између њега и Владимира Путина, кога су доживљавали као аутократу који подсећа на руске деспотске владаре. Међутим, недавним иступима поводом сукоба у Украјини Медведев је испољио традиционални руски хегемонизам.

бало да забрине демократски свет исто колико и руски однос према Украјини.

Где ће стићи или где мора стићи Русија?

Најновији политички и војни ексцеси Русије према Украјини потврђују вековну политичку матрицу руске спољне политике. Наиме, Русија је пропустила да у последњих 25 година реформише себе. У погледу унутрашње политике остала је заробљена у аутократији и деспотизму: слобода и демократија и даље нису вредности које промовише и брани руска политичка, економска и интелектуална елита; држава и даље није гарант слободе њених грађана и свега онога што из ње може и мора произилазити ради њиховог достојанственог живота. Познаваоци унутрашњих прилика у Русији тврде да је садашње стање руског друштва последица доласка на чело државе одређених личности током последњих 25 година. Европски посланик Ђулијето Кјеза (Giulietto Chiesa) у чланку „Зашто Путин не може да успе?“ каже: „Можда је Путинов пут могао да буде сасвим другачији. Постаће цар, ако је тако одлучио. Путин нема снагу Петра Великог и Русију не може модернизовати силом, без сагласности њених грађана. Ипак су времена када је то било могуће, с обзиром на глобална кретања, давно прошла. Недостају људи који би могли осмислити глобалну стратегију. Путин је, дакле, сам, окружен корупцијом као разарајућом рђом. Поново се налазимо у цикличном понављању историјских појава које Русија, чини се, није у стању да избегне, с лидером који поставља решетке сопственог затвора. А шта ће бити с Русијом? Прогноза је злокобна“ (Ђулијето Кјеза, 2005: 33).

На плану међународне политике Русија одбија да се повињује њеним модерним начелима, које прихвата и поштује само када јој то одговара. Рецимо, у случају увођења међународних

санкција Савезној Републици Југославији деведесетих година прошлог века сагласила се поводом обе резолуције Савета безбедности, сагласила се са Резолуцијом СБ о формирању Међународног суда за ратне злочине на простору бивше Југославије, донедавно је подржавала територијални интегритет Србије у вези са Косовом, да би након окупације Крима руски спољнополитички ставови добили потпун обрт у вези са косовским питањем. Данас се отворено супротставља такоређи плебисцитарној вољи украјинског народа да постане део Европске уније и НАТО-а, и истовремено игнорише вољу сопственог народа да Русија постане отворено друштво које ће бити баријера аутократској владавини у свакој прилици, али исто тако да кроз сопствене институције артикулише руску спољну политику. Зашто се Русија, тачније Путин и клика око њега, плаше Европске уније на руској западној граници? Одговор може бити једноставан, али и сложен. Најпре, савремени токови западне цивилизације, који првенствено зраче из Европе, распростиру се ка истоку, и тренутно је источна Украјина источни *limes* западне цивилизације. Он је, за сада, успостављен силом руске војске. Противници таквог става оповргавају га тиме да руска култура и источноправославна цивилизација нуде аутентичан одговор на цивилизацијски „притисак“ са Запада. Није потребно путовати у далеку прошлост и сетити се политичких и економских захвата Петра Великог с краја 17. и почетка 18. века, који је модернизовао руску државу и друштво како би донекле достигла развијенија западноевропска друштва. Русија је друштво историјског наслеђа европске цивилизације: најпре источновизантијске, а касније и западноевропске. Оно је место где се сабирају ти културни предзнаци и твори културни конгломерат који је само привидно аутентичан. То добро разумеју руски интелектуалци попут Владимира Каганског, публицисте и члана руског Института за национални економ-

ски модел, који је у сепарату *Да ли Русија још увек постоји?* цитирао историчара Бориса Успенског, који је говорио да је особеност руске културе стална окренутост ка туђим културама, прво византијској а онда западној: „Гранични карактер одређује двоструко саморазумевање руске културе, њен двојни карактер. Из тог разлога у Русији стално примећујемо или гравитирање према западној култури или, напротив, свест о властитом путу, односно тежњу за одвајањем, за очувањем. У оба случаја Запад и западна култура појављују се као константни културни оријентир: то је оно што увек треба имати у виду“ (цитирано према: Кагански, 2005: 50).

Шта је већ сада болно за руско друштво у модерном додиру са западном цивилизацијом? Потреба да се реформише у сваком погледу: политичком, економском, геополитичком, технолошком. Најпре, Русија вољно или невољно мора постати друштво слободних грађана који ће управљати својим идентитетима, из ког је искључен туторски и патримонијални однос власти према грађанину. Из те слободе коначно би се могао изродити руски грађанин у пуном политичком капацитету, отпоран на аутократију и диктатуру као особеност целокупне руске политичке, економске, културне, геополитичке прошлости. Но потенцијална слобода руског грађанина по угледу на слободу западњачког човека није у позитивном фокусу носилаца политичке власти у Русији. Слобода подразумева поштовање људских идентитета, политичких процедура кроз демократске изборе, уважавање различитости, ограничавање аутократије, фер економска правила, праведнију редистрибуцију националног богатства итд. Али сада Русија има слободу по својим обрасцима, слободу за богату мањину концентрисану око политичког олигарха који само што се у 21. веку није прогласио за монарха. Концентрисана политичка, економска и војна власт, уз отворену подршку православне цркве која је, заузврат, баснословно финансијски

подржава, чини спрегу за дуготрајан *status quo* у Русији. Ипак, неки руски интелектуалци сматрају да садашња руска унутрашња и спољна политика неће издржати пробу времена пред надошлим искушењима која зраче из модерног света, којима се супротставља отвореном силом. Нина Хрушчова са Института за светску политику у Њујорку сматра да садашњи режим у Кремљу, који негује империјалну политику, нема дугу политичку будућност јер су се променили политички услови око Русије. У исто време, унутарполитичке прилике су такве да Путинов лични режим одаје утисак неспособности, коју манифестује грубим грешкама, пре свега кроз игнорисање међународног права и територијалног суверенитета суседа, заваривање међународних партнера у погледу наоружавања проруских снага у Украјини и истину о рушењу малезијског путничког авиона 2014. године. На економском плану, раст бруто друштвеног производа током 2013. године је био само 1,3%, са тенденцијом даљег пада због евидентних ефеката међународних санкција које Кремљ прикрива пред сопственом и међународном јавношћу. Упоређујући не тако далеку прошлост СССР-а са данашњом Русијом, Хрушчова каже: „Претеравши у Авганистану и обмањујући свет о обарању авиона KAL 007 (Korean Air Lines, јужнокорејска авио-компанија чији је путнички авион на лету 007 оборило Совјетско ваздухопловство изнад СССР-а 21. септембра 1983. године, о чему је Кремљ најпре лагао међународну јавност да нема ништа с тим догађајем, да би се касније разоткрио тврдњом да је оборени авион вршио шпијунску мисију за САД), совјетски режим је раскринкао и убрзао труљење које је његов крах учинило неизбежним. Нема никаквог основа да се верује у другачију судбину Путинових напора да обнови Русију као империјалну силу“ (Хрушчова, 2014).¹²

¹² Интегрални текст Нине Хрушчове „Преломни тренутак за Путина?“ објављен је 30. јула 2014. године у подгоричким *Вијестима*.

Економска страна руске спољне политике гледана из угла Европске уније, посебно Немачке, разуме се као уцењивачка због руских претњи енергетским ембаргом, а након ефеката које су већ дале економске санкције она се све више оцењује као блеферска. Русија нема друге позитивне економске факторе осим енергетских и нема интереса да сама себи ускрати финансијске приливе од продаје енергената јер би таква политика у догледно време још више урушила социјалну стабилност руског друштва. Због тога водећи људи европске економске политике сматрају да се Русији никако не би смела дати прилика да наруши европски и светски мир, гледајући јој кроз прсте због енергетских изазова пред које је ставила Европу.¹³ Уцењивачку карту на коју данас игра Русија чини пре свега енергија од које је делимично зависна Европа, али коју би могла постепено изгубити због интензивних европских напора да се ослободи енергетске зависности од Русије. Иновативне технологије и истраживања која спроводе земље Западне Европе све више су окренута тражењу алтернативних енергија и у догледно време би потражња за руским енергентима могла значајно опасти. Такав след ствари би изазвао крупне економске потресе у Русији, чији се буџет пуни пре свега порезима од продаје нафте и гаса Европи. Промене те врсте изазвале би социјалне ломове у руском

---

¹³ Немачки министар финансија Волфганг Шојбле је у јулу прошле године за немачки лист *Bild am zontag* рекао да је мир и стабилност испред економских интереса Немачке, јер је подривање мира и стабилности највећа претња за економски развој. То је изјавио непосредно пред изјашњавање Немачке владе о санкцијама Русији, које су и усвојене, а касније неколико пута и прошириване. Ставовe Волфганга Шојбла пренеле су и подгоричке *Вујести* 28. јула 2014. у тексту „Шојбле: Мир испред економских интереса“. Исти текст је објавио податке истраживања немачког јавног мњења, објављене у *Шпијглу*, које је показало да 52 одсто Немаца подржава строже санкције према Русији, чак и уколико то значи губитак радних места, док је 39 одсто против строжих санкција.

друштву, ослабиле га и учиниле неспособним да одговори на безбедносне изазове, пре свега на својим јужним границама. Са таквим пројекцијама, порука би била: испред економских интереса свакако истаћи мир и стабилност Европе и света. Али руски односи према суседству представљају историјски континуирани атак на територију и у прошлости су изазивали критике великих и малих међународних актера. Но данас је свет испреплетан вишеструким политичким, економским, технолошким, безбедносним, културним нитима које није могуће затезати бескрајно и без последица на било ком делу планете, посебно не у односима Запада и Русије. Хенри Кисинџер (Henry Kissinger) је пре двадесет пет година писао да новом руском политичком руководству треба дати времена да се консолидује у складу са новим условима, али се не сме дозволити да Русија прави старе грешке. Међународна заједница, посебно Запад, је давала велику подршку на плану консолидације Русије и нових независних држава створених распадом СССР-а. Но и данас је тај његов став актуелан: „Ново руско руководство заслужује разумевање због мучног процеса кроз који пролази покушавајући да превазиђе последице седамдесетогодишње комунистичке власти, али због тога не сме да му се препусти сфера утицаја коју су цареви и комесари три века незајажљиво ширили око својих граница. Да би постала озбиљан партнер у изградњи новог светског поретка Русија мора да прихвати ограничења исто колико и користи што их пружа стабилан међународни систем“ (Кисинџер, 2011: 738).

Социјалне прилике у Русији су све лошије и, према подацима европских и руских економских стручњака, буџетски прилив у 2014. години је мањи за 130, а у 2015. биће мањи за 120 милијарди америчких долара. Економски стручњаци су изненађени брзином и ефектима економских санкција уведених пре само неколико месеци, што говори о дубокој

нестабилности руске економије, пре свега у погледу њене структуралне неразвијености и недостатку снаге да се одупре било каквом економском притиску споља. Величину ефеката економских санкција није реално претпостављала ни руска званична економска политика, али ако јесте – зашто се Русија упустила у сукоб са Украјином и да ли је Русија престала да мисли стратешки?¹⁴ Одговор треба тражити у политичком облику владавине у Русији, која је традиционално аутократска, а овога пута личи на авантуру једног човека и његових најближих сарадника са нерационалним проценама циља до ког се жели стићи таквом политиком. За Путина и његову клику будућност је неизвесна из неколико разлога: незадовољство унутар Русије расте и биће све израженије са наставком економског пада; даље, Европа и САД су у одбрану украјинске независности стале из потпуно рационалних разлога, са јасним претпоставкама и проценама тешкоћа кроз које ће проћи европске земље ако се Русији уведу санкције. У том смислу се може говорити да Русија није добро проценила потенцијалне савезнике у свом науму јер су, изгледа, савезници Запада и САД моћнији (и да их боље слушају), што се види из диктираног пада вредности нафте на светским берзама, који урушава темеље руске економије.

Закључак

Неопходно је помоћи Русији да изгради политички систем који ће поштовати међународне односе, с обзиром на

---

¹⁴ Велике силе данас имају потешкоћа да мисле стратешки, не само Русија. Сједињене Америчке Државе, Кина, Европска унија, имају кризу стратешког мишљења после хладног рата. Аналитички поглед на тај проблем дали су Симић, Д. и Живојиновић, Д. (2013), Тукидидом против процесора: зашто је стратешко мишљење важно и у 21. веку, *Политички живот*, стр. 17–25.

то да се већ назире фаза у којој би могли настати судбински ломови у том региону, са последицама без преседана, како је то већ бивало у Русији и око ње. Из једне предвидивије перспективе руске спољне (и унутрашње) политике, суседи и Европа не би код промена лидера у Русији стрепели куда руска политика може одвести. Ипак, првенствено је питање да ли је у Русији могуће изградити такав систем с обзиром на историју деспотизма и империјалног наслеђа? Да ли то значи да Русија мора постати либерална и демократска како би њен спољнополитички и безбедносни ангажман био легитиман и међународно прихватљив. Искуства са новијим руским лидерима који су нагињали либералној демократији давала су позитивне сигнале да је постојала воља, можда и спремност, да се мења руско друштво. С обзиром на садашње стање, то би значило да ће Русија постајати слободнија и демократскија од лидера до лидера, а да ће неки лидери на њеном челу повремено призивати империјално наслеђе и неговати аутократију.

Литература

- Бжежински, З. (2001). *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица – „Романов“, Бања Лука.
- Блиц*. Медведев посетио ‘Силиконску долину’, Београд, 24. јун 2010.
- Gaddis, J. Lewis (2011). *George F. Kennan: An American Life*. New York: Penguin press.
- Дугин, А. (1999). *Абсолютная родина*, Арктогея, Москва.
- Хрушчова, Н., Преломни тренутак за Путина?, *Вијести*, Подгорица, 30. јул 2014.
- Кјеза, Ђ. (2005). Зашто Путин не може да успе?, *Лимес плус*, бр. 1, Београд.
- Латини, С. (2005). Збогом Лењину: империја поново креће од економије, *Лимес плус*, бр. 1, Београд.

- Кацлеровић, Т. (1903). Русија – фактор нестабилности на Балкану, зборник *Руска политика и српска омладина*, Београд; доступно на: www.e-novine.com/5iav/61886, посећен 24. септембра 2014. у 21.22^h.
- Кагански, В. (2005). Да ли Русија још увек постоји?, *Лимес плус*, бр. 1, Београд.
- Кисинџер, Х. (2011). *Дипломатија*, Клуб плус, Београд.
- Переведенцев, В. (2005). Много алкохола мало Руса, *Лимес плус*, 2005.
- Симић, Д., Живојиновић, Д. (2013). Тукидидом против процесора: зашто је стратешко мишљење важно и у 21. веку, *Политички живот*, бр. 8, часопис Факултета политичких наука Универзитета у Београду.
- Trubetzkoy, N. S. (1991). *The legacy of Genghis Khan-Other Essays on Russia's Identity*, Michigan Slavic Publications.
- Шојбле, В. Мир испред економских интереса, интервју *Шпиглу*, пренет у подгоричким *Вијестима*, 28. јула 2014.

NEW, OLD RUSSIA: SAFETY DISCOURSE

ABSTRACT: Has Russia changed, does it still cherish hegemony, is new Russian economics based on energetics, does it support new hegemony? Which safety challenges does Russia impose on its neighbors, Europe and international relations, is Russian international behavior identical to its old imperial character? Are there any chances that Russia transforms from inside, in the direction of the development of its own mega-territory so that the neighbors should stop having fear from their own independence and safety? Does today's Russian behavior come from new "disclosure" of positions in the core of hegemony, or is it just the product of the will of one group of rulers from the Kremlin: both points have political-social predispositions in undeveloped

Russian society still imprisoned in old forms of despotism and lack of freedom? These questions as part of the complex of safety dilemmas posed before Russia today and the world around are partially illuminated in this paper.

KEY WORDS: *Hegemony, tsarism, imperial heritage, Eurasia, energetic safety.*